

tu pedagoginen osuus erotettiin selvemmin omaksi kokonaisuudekseen. Päiviin voitaisiin liittää work shop -tyyppisiä tutkijatapaamisia, jotta tutkijoiden ja opettajien vuoropuhelu onnistuisi ja Päivät houkuttelisivat entistä enemmän myös tutkijoita pääkaupunkiseudun ulkopuolelta.

Aura Korppi-Tommola

Sukupuoli antiikin kulttuurissa ja uskonnossa

■ Joukko pohjoismaisia antiikin naishistorian tutkijoita kokoontui 20.–22. lokakuuta 2000 Hanasaaren kulttuurikeskukseen toiseen pohjoismaiseen antiikin naishistorian symposiumiin, jonka teema oli *Sukupuoli antiikin kulttuurissa ja uskonnossa*. Tutkijat edustivat mm. Tukholman, Göteborgin, Tromssan, Kööpenhaminan, Odensen, Helsingin, Tampereen, Turun, Jyväskylän ja Oulun yliopistoja. Symposiumin isäntänä ja pääjärjestäjänä toimi Helsingin yliopiston Historian laitoksen dos. Päivi Setälän johtama *Kuolema, yhteisö ja sukupuoli antiikin maailmassa* -projekti. Pohjoismaainen antiikin naistutkimuksen verkosto eli Arachne, Suomen Akatemia, Nordisk Kulturfond ja Hanasaaren kulttuurikeskus antoivat tukea symposiumille.

Sukupuoli antiikin kulttuurissa ja uskonnossa oli antoisa teema. Sukupuolinäkökulmaa sovellettiin niin esineelliseen kuin kirjalliseenkin lähdeaineistoon tutkimusaiheiden vaihdellessa sosiaalishistoriallisista arkeologisiin. Aikajänne esitelmissä oli kattava, pronsikaudesta myöhäisantiikkiin, mutta metodiset ongelmat paljastuivat hyvin samankaltaisiksi. Esitelmät herättivät vilkasta keskustelua. Ohjelma on symposiumin verkkosivuilla (www.helsinki.fi/hum/hist/antiikki/hanaholmen.html).

Antiikin kirjallisuuden tutkimuksen prof. Minna Skaft Jensen (Odensen Etelä-Tanskan yliopisto) sovelsi B. Holbekin kansanrunouden tutkimuksessa käyttämää ajalliseen ja sosiaaliseen etäännytykseen perustuvaa tulkintamallia. Homeroksen Ilias-runoelman opetusrunoluonne nousi selkeästi esiin: moraalinen didaktiikka antoi niin miehenä ja naisena olemisen kuin avioliitonkin mallit. Eepoksen aviopareista etäännytyin oli Zeus ja Hera. Heidän avioliittonsa toimi eräänlaisena vastaesimerkinä. Sitä leimasi valtataistelu ja konflikti, lisäksi Hera esitettiin sekä älykkäämpänä että ovelampana. Ihanteellisena mallina kuvattiin Hektorin ja Andromakhen liittoa, jota leimasi molemminpuolinen rakkaus ja tasavertaisuus. Myös varhaisessa etruskitaiteessa samankaltainen ideaali näytti olleen vallalla Fil. Dr. Marjatta Nielsenin (Kööpenhamina) mukaan: häävaaseissa puoliset esitettiin tasavertaisina hahmoina.

Kirjallisuuden ja arkeologian yhdistämisen mahdollisuuk-

sia käsitteli Fil. Dr. Gunnel Ekrothin (Tukholman yliopisto) esitelmä. Ekroth on tutkinut arkeologisesti Brauronin Artemiin temppeelialuetta. Huomiota herätti hänen radikaali väitteensä, että Euripideen kirjallinen todistus (Eur. *IT* 1462–1467) Ifigeneian hautakultista Brauronissa ei ole tosi. Arkeologinen materiaali osoittaa Brauronin Artemiin kulttipaikan hyvin monimuotoiseksi, mutta siitä ei löydy mitään Euripideen väitettä tukevaa. Ekroth kyseenalaistikin draamakirjallisuuden käytön oman aikansa ympäristön kuvaajana – draamojen tapahtumat on sijoitettu myyttiseen menneisyyteen, miksi siis olettaisimme kuvausten olevan realistisia? Lähdekriittisyyden auktoireita kohtaan pitäisikin olla aina olennainen osa historian tutkimusta.

Kreikkalaiset vaasimaalaukset ovat olleet kiinnostava lähderyhmä naishistorialle: naisia ja jumalattaria on niissä kuvattu varsin usein. Doktorand Anna Lindblom ja prof. Charlotte Scheffer (Tukholman yliopisto) analysoivat tätä materiaalia. Lindblom pohti aggressiivisia naisia maalauksissa. Kivet olivat naisille tyypillinen ase. Samalla ne korostivat tapahtumapaikan kesyttämättömyyttä. Scheffer toi esiin sen, että tapa kuvata jumalattaria samalla kertoi, mikä oli yhteiskunnassa soveliasta naisille. Jumalien ja jumalattarien kuvaustapa oli selvästi sukupuolisidonnaista. Vaasimaalauksia hyödynsivät myös Rikke Christofferssen ja Rebecca Scheutz (Kööpenhaminan yliopisto) havainnollisessa posterissaan naisten kulteista klassisella

ajalla. Siinä näkyi myös kulttien yhteys vuodenvuorokiertoon ja maanviljelykseen.

Naisten työvoiman yhteiskunnallis-taloudellisesta merkityksestä puhui dos. Eero Jarva (Oulun yliopisto). Erityisesti hän korosti naisten arkisen työn ja tavallisten naisten työn merkitystä – usein historiankirjoituksessa keskitytään vain varakkaan luokan taloudelliseen toimeliaisuuteen. Naisten näkymätön, usein itsestään selvyynä pidetty työ olisi tehtävä historiankirjoituksessa näkyväksi. Tähän haasteeseen oli osittain jo vastannut aiemmin puhunut Fil. Dr. Marie-Louise B. Nosch (Kööpenhaminan yliopisto). Hän kertoi uusista tulkinnoista Lineaari B-tauluista. Naisia käytettiin paljon työvoimana palatseissa ja kirjanpito oli hyvin keskitettyä. Nimien perusteella voidaan olettaa, että mykeneläiset valloittajat Kreetalla käyttivät työvoimanaan enemmän naisia alkuperäisestä väestöstä kuin miehiä, sillä naistyöläisistä vain yhdellä kuudesta, mutta miehistä kahdella kolmesta oli kreikkalainen nimi.

Sosiaalishistoriallista näkökulmaa edusti fil. tri Liisa Savunen (Helsingin yliopisto) esitelmässään Campanian julkisista papittarista. Usein valtaapitävät suvut, joiden miehillä oli korkea asema yhteisössä, pyrkivät myös saamaan omasta piiristään papittaren valtion kannalta merkittävään kultteihin. Mielenkiintoisia poikkeuksia olivat ne vanhat kultit, joiden papittaret haettiin ammattilaisten joukosta ja tuotiin toiseen kaupunkiin. Tutkimuksen laajentuminen roomattarista ja etruskeista muihin

itaalisiin naisiin olisi myös fil. Timo Sirosen (Oulun yliopisto) mielestä tärkeää. Hän esitteli tähän soveltuvia kirjallisia lähteitä.

Aristoteleen käsityksiä seksiin ja rakkauteen selvitti prof. Juha Sihvola (Jyväskylän yliopisto). Sukupuoliseen haluun ei sinänsä liitetty moraalista arvoa, vaan sitä pidettiin yhtenä luonnollisena haluna. Moraali liittyy vasta siihen, miten ihminen tyydyttää halun. Aito rakkaus, johon kuuluu seksin lisäksi myös ystävyys, oli Aristoteleen mielestä mahdollista miehen ja naisen välillä. FM Riikka Hälikkä (Turun yliopisto) väitti naisen ruumiiseen liittyvän kuvauksen monipuolistuneen tematiikaltaan varhaisella keisariajalla: enää se ei ollut vain aristokraattisten arvojen siirtämistä, vaan se liittyi laajempaan roomalaisuuden diskurssiin.

Kuolemankulttuuria lähestyttiin useammasta näkökulmasta. Isäntänä toimineen *Kuolema, yhteisö ja sukupuoli antiikin maailmassa* -projektin tutkijoiden Ahlqvistin, Mustakallion ja Burmanin lisäksi tätä aihepiiriä käsitelivät myös Larsson Lovén ja Strömberg Göteborgista ja Heikkilä Helsingin yliopistosta. Ikonografista näkökulmaa edusti dos. Agneta Ahlqvist katakombien seinämaalauksen analyysissään. Naiset esitettiin hautakammion seinämaalauksissa ensisijaisesti suhteessa perheeseen eli vaimoina, äiteinä tai tyttärinä, mies saatettiin esittää myös ammattinsa edustajana. Fil. Dr. Agneta Strömberg ja Fil. Dr. Lena Larsson Lovén tutkivat hautamonumenttien muutosta. Strömberg pohti oikoksen

(yksityisen) ja poliiksen (julkisen) kohtaamista klassisen kauden reliefeissä ja Larsson Lovén gallialaisten hautamonumenttien roomalaistumista.

Historiallis-antropologinen lähestymistapa yhdisti seuraavia. Fil. maist Kai Heikkilä ja dos. Katariina Mustakallio (Helsingin yliopisto) käsitelivät suremista ja hautajaiskulketta. Heikkilä toi esiin, että arkaaisen ja klassisen ajan Kreikan lainsäätäjien tekemät rajoitukset hautajaiskulkeseen eivät johdu poliittisista ja taloudellisista syistä, kuten aiempi tutkimus on korostanut, vaan liittyvät myös uskonnollisiin käsityksiin saastumisesta. Katariina Mustakallio osoitti roomalaisen historiankirjoituksen usein kuvaavan naisten toimintaa siten, että esim. naisten suremiselle joko suoraan annettiin poliittinen merkitys ja voima tai sen avulla esitettiin yhteiskunnan perustavia arvoja. Tämä myös asettaa antiikin tutkimuksessa käytetyn jaotellun yksityiseen ja julkiseen kyseenalaiseksi ja uudelleen määriteltäväksi. Fil. lis. Julia Burman käsiteli varhaiskristillisiä ideaalisia kuolemissa kuvauksia ja niissä näkyviä sukupuolijärjestelmän muutoksia. Käytännöt pysyivät hyvin samankaltaisina, mutta kirkko antoi papeille/piispoille keskeisen osan niin kuolevien hoidossa kuin hautajaisissakin; ts. teki näille miehille uuden valta-alueen kuolemankulttuuriin.

Varhaiskristillinen nainen ja hänen suhteensa paastoamiseen oli Fil. Dr. Helene Whitaker von Hofsenin (Tromssan yliopisto) aihe, jossa hän yhdisti psykologian tietoa ano-

reksian syistä varhaisten naisaskeetikkojen kuvaukseen. Sopivatko anoreksiaan taipuvaiset naiset askeettiseen elämään erityisen hyvin? Uskonto Itä-Roomassa säilytti fil. maist. Jeanette Lindblomin (Helsingin yliopisto) mukaan keskeisen aseman naisten toiminnan paikkana, siitä huolimatta, että diakonissojen merkitys väheni kirkollisessa hierarkiassa. Dos. Arja Karivieri (Ruotsin Rooman instituutti) loppupuheenvuorossaan muistutti naishistorian laajuudesta ja sukupuolinäkökulman tärkeydestä: miehet ja naiset ovat historian toimijoita, eikä historiaa voi ymmärtää ilman, että sitä tarkastelee kummankin kannalta.

Pohjoismaisen antiikin naishistorian verkoston eli Arachnen tavoitteena on ollut pitää yllä ja lisätä sekä tutkijoiden että (jatko-)opiskelijoiden välistä yhteistyötä. Siksi symposiumillakin oli kaksi funktiota: se toimi sekä tieteellisenä kongressina ja tutkijatapaamisena että antoi jatko-opiskelijoille mahdollisuuden tuoda väitöskirjatyönsä osia tutkijayhteisön arvioitavaksi. Tällaisia esitelmiä oli yksi neljäsosa, mikä on hyvä suhdeluku: kansainvälisen tieteellisen kongressin luonne painottui vahvasti. Seuraava pohjoismainen symposium antiikin naishistoriasta päätettiin pitää Tanskassa 2003.

Julia Burman

Baltian tietehistorian ja -filosofian konferenssi Tartossa

■ Baltian tietehistorian ja -filosofian konferenssi, järjestyksessä jo kahdeskymmenes, pidettiin Tartossa 30.–31. Tammiukuuta 2001. Konferenssin keskeisenä järjestäjänä oli Baltian tietehistorian ja -filosofian yhdistys, mutta virallisiin taustavoimiin kuuluivat myös Viron tiedeakatemia, Tarton yliopisto, Viron maatalousyliopisto, Tallinnan teknillinen korkeakoulu ja Tallinnan kasvatustieteellinen korkeakoulu, siis maanlaajuisesti varsin arvovaltaiset tahot, ja avajaisistunnossa kuultiin sekä Viron tiedeakatemian presidentin Jüri Engelbrechtin että Tarton yliopiston rehtorin Jaak Aaviksoon tervehdykset.

Konferenssit ovat kiertäneet maasta toiseen kahden tai kolmen vuoden välein; etenkin Baltian vapautumisen jälkeen on osanottajia ollut muualtakin kuin entisestä Neuvostoliitosta, 1970-luvulta alkaen myös Suomesta. Konferenssien primus motorina on toiminut kolmen vanhemman polven professorin troikka: Virosta Karl Siilivask, Latviasta Janis Stradins (jonka isä Pauls Stradins aloitti konferenssien sarjan 1958) ja Liettuasta Juozas A. Krikstopaitis. He olivat nytkin kaikki paikalla ja muodostivat Tarton yliopiston upeassa museossa – entisessä katedraalis-

sa Toomemäellä – pidetyn avajaisistunnon presidiumin.

Yleensä konferensseissa on ollut runsaasti osanottajia, ja nytkin oli abstraktikirjaan *Historiae Scientiarum Baltica* painettu tiivistelmät 120 esitelmästä, mutta kuten kansainvälisissä kongresseissa usein käy, läheskään kaikki ilmoittautuneet eivät olleet saapuneet. Joissakin sektioissa väkeä oli suorastaan hämmentävän vähän: luonnontieteiden historian osastoon piti tulla kymmenen puhujaa, mutta heistä oli paikalla vain kaksi liettuatarta (toinen puhui geologi Juozas Lukaseviciuksen tieteenfilosofiasta, toinen Liettuan kasvitieteellisestä tutkimuksesta 1944–54) ja allekirjoittanut (”Luonnonhistoriallisen Suomen” käsitteestä). Kerrottiin, että kahdella ukrainalaisella oli ollut viisumivaikeuksia, ja muut olivat ilmeisesti jääneet pois muista syistä.

Valtaosa esitelmistä käsittelee Baltian tiedettä, balttilaisia tutkijoita ja heidän suhdettaan muuhun maailmaan, ennen kaikkea saksalaiseen tutkimukseen, tai sitten tietehistorian ja -filosofian yleisiä ongelmia, mutta poikkeuksiakin oli. Niinpä japanilainen professori Masanori Kaji puhui konferenssin ensimmäisessä yleisistunnossa alkuaineiden jaksoittaisen järjestelmän löytämisestä 1860-luvulla ja tarkasteli erityisesti kuutta alkuaineiden luokittelijaa, jotka kaikki päätyivät toisistaan riippumatta lähes samaan järjestelmään kuin systeemin keksijöinä yleisesti tunnetut J. L. Meyer ja D. I. Mendelejev. Kaji peilasi noita kuutta tutkijaa keskus-periferia-näkökulmasta ja johti Meyerin